

De mens op zoek naar zichzelf

Over de wording van de culturele diversiteit
van de mensheid
en over haar transformatieprocessen

Colofon

ISBN: 978 94 6365 351 0

1e druk 2021

© 2021, Dr. Bram Stokroos

Exemplaren zijn te bestellen via de boekhandel
of rechtstreeks bij de uitgeverij:

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

Telefoon: 058 - 289 48 57

www.elikser.nl

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaand schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

De mens op zoek naar zichzelf

Over de wording van de culturele diversiteit
van de mensheid
en over haar transformatieprocessen

Dr. Bram Stokroos

“When day comes, we step out of the shade, aflame and unafraid. The new dawn blooms as we free it. For there is always light if only we’re brave enough to see it, if only we’re brave enough to be it.”

Amanda Gorman, tijdens inauguratie van de Amerikaanse president Joe Biden, 21 januari 2021

Waarom denk ik zoals ik denk?
Waarom doe ik zoals ik doe?
Waarom is hetzelfde elders anders?

In mijn leven is het zoeken naar een antwoord op deze drie vragen richtingbepalend geweest.

Het heeft mijn studiekeuze bepaald en de basis gelegd voor mijn promotieonderzoek.

Deze zoektocht naar 'Waarom is hetzelfde elders anders?' legde de grondslag voor mijn bezoeken aan andere delen van de wereld. Ik heb met het schrijven van dit boek een poging gedaan de relatie tussen de mensheid en haar woonplaats 'Aarde' te begrijpen en zo mogelijk te verklaren.

Als je 87 bent geworden, realiseer je je echter dat je meer verleden hebt dan toekomst. Dan is het tijd voor reflectie.

Bram Stokroos, mei 2021

Inhoud

HOOFDSTUK I. DE MENSHEID OP ZOEK NAAR ZICHELZELF	11
1. Idee en werkelijkheid	11
2. Contrasterende mensbeelden	12
3. Cultureel-filosofische dynamiek	13
HOOFDSTUK II. VAN WORDEN TOT ZIJN	16
1. De wording van het leven	16
2. De wording van de mens	17
3. De homo sapiens	19
4. De Neanderthaler	22
5. De Cro-Magnonmens	24
HOOFDSTUK III. EEN FUNDAMENTEEL VERANDERINGSPROCES	28
1. De neolithische evolutie	28
2. De Sahara	29
3. Een onomkeerbaar proces	31
4. Rivieroeasen	33
HOOFDSTUK IV. CULTURELE DIVERSITEIT	38
1. De Spiltijd	38
2. De genese van culturele diversiteit	40
3. De lessen van Hellas	41
4. Confucianisme	46
5. Hindoeïsme en Boeddhisme	51
6. Het profetisme	56
7. Communitarisme	62

HOOFDSTUK V: CULTURELE TRANSFORMATIE	65
1. Van diversiteit naar transformatie	65
2. De implantatie van een mensconceptie	66
3. De Islam als transformatie component	73
4. Een voorbeeld van een onvoltooide transformatie	82
5. Een voorbeeld van interne cultureel-filosofische dynamiek	85
6. Europeanisatie, een poging tot mondiale transformatie	94
7. Een mondiale paradigma wisseling	98
8. De westerse mens in de greep van ideologieën	107
9. Machtspolitiek en conflicterende ideologieën	116
HOOFDSTUK VI. DE MONDIALISERENDE MENS	127
1. Op weg naar een culturele mondialisering	127
2. De mensheid rond het jaar 1000 en 2000	133
3. De mensheid moet opnieuw op zoek naar zichzelf	175

Hoofdstuk I.

DE MENSHEID OP ZOEK NAAR ZICHZELF

1. Idee en werkelijkheid

Ergens in het miljoenen jaren durende evolutieproces van de mens moet er een moment zijn geweest dat de mens zich heeft afgevraagd: *'Wie ben ik en waarom ben ik hier?'* Toen werd hij zich van zijn bestaan bewust.

Dat gebeurde wellicht op het moment dat zijn hersencapaciteit zodanig was ontwikkeld dat hij in staat was tot abstractie en zijn taal hem in staat stelde tot communicatie met anderen.

Hij werd zich bewust van het feit dat hij deel uitmaakte van een samenleving en realiseerde zich dat hij zijn bestaan te danken had aan de aanwezigheid van zijn medemensen. Hij ervoer zijn deelgenootschap met zijn verwanten en ging vervolgens op zoek naar zichzelf in een poging het raadsel van zijn 'menschzijn' te doorgronden.

Dit verlangen het 'raadsel mens' te ontsluiten, vormt de basis van het filosofisch denken. Filosofisch denken als een speurtocht naar het wezen van de mens in een poging zijn zichtbare, tastbare werkelijkheid en zijn onzichtbare, ontastbare werkelijkheid te doorgronden. In deze zoektocht naar zichzelf construeerde hij een aantal duidelijk van elkaar te onderscheiden ideeën over zijn rol, taak, positie, opdracht én bestemming.

De fase van de 'zoekende mens' was een queeste naar oorsprong, zingeving en bestemming van de mens in het licht

van zijn onontkoombare sterfelijkheid. Op deze vragen heeft de mens getracht met creatieve denk- en verbeeldingskracht antwoorden te formuleren in de vorm van een samenhangend geheel van *ideeën*. *Ideeën* met als doel inzicht te krijgen in zijn rol, positie en taak in zijn relatie tot zijn medemensen en daarmee tot zijn *werkelijkheidsperceptie*.

2. Contrasterende mensbeelden

Deze zoektocht van de mens naar zichzelf heeft een verscheidenheid van ideeën over het menszijn voortgebracht. Ideeën die zijn uitgekristalliseerd in contrasterende menspercepties. Deze contrasterende mensbeelden met daaraan inherente percepties van de werkelijkheid groeiden uit tot contrasterende cultureel-filosofische ideeënstelsels.

Ideeënstelsels die vorm en inhoud kregen in een diversiteit van samenlevingsverbanden, die wij nu 'culturen' plegen te noemen.

De contrasterende mensvisies en de daaraan ontleende ideeënstelsels en werkelijkheidspercepties condenseerden tot culturele kernwaarden van de cultuur van een samenleving.

Zij vormen de bouwstenen voor de ik-jij, de ik-wij en de ik-Gij verhoudingen van een samenleving. Culturele kernwaarden zijn - metaforisch beschouwd - de genetische code van de cultuur van een samenleving. Culturen zijn waarden-gemeenschappen.

Een cultuur die, met haar specifieke kernwaarden, vervolgens schijnbaar ongemerkt, maar met een onontkoombare vanzelfsprekendheid, richting geeft aan activiteiten, gedra-

gingen, zienswijzen en opvattingen van allen die binnen een bepaalde cultuur zijn geboren, opgevoed, onderwezen en opgegroeid. Dit cultureel specifieke erfgoed wordt door middel van opvoeding en onderwijs overgedragen en in hoofden en harten van haar leden verankerd. Op deze wijze is de band tussen verleden, heden en toekomst van een cultuur gewaarborgd en wordt de culturele identiteit van elk individu gehecht.

Kortom, culturele kernwaarden programmeren de levenswijze en levensstijl van de mens.

3. Cultureel-filosofische dynamiek

Hoewel de cultuur van een samenleving streeft naar continuïteit, ontkomt zij niet aan culturele dynamiek die óf van binnenuit óf van buitenaf wordt veroorzaakt.

Culturele transformatie van binnenuit vindt haar oorsprong in de creativiteit van de menselijke geest. Mensen dragen ideeën aan, ideeën die worden geaccepteerd en opgenomen in de cultuur van de samenleving omdat zij veelal iets unieks toevoegen aan het heersende cultureel-filosofische ideeënstelsel en aan de daaraan ontleende culturele kernwaarden. Culturele transformatieprocessen van binnenuit zorgen voor aanpassing aan veranderende omstandigheden.

Maar ook invloeden van buitenaf kunnen een cultuur ingrijpend wijzigen. Als samenlevingen met contrasterende culturele kernwaarden in frequent of permanent contact staan, treden in één of in beide culturen veranderingsprocessen op door selectieve aanpassing, nabootsing of gedwongen

cultuuroverdracht. Deze vorm van culturele transformatie noemt men acculturatie.

De gevolgen van acculturatie zijn afhankelijk van de mate van dominantie en de mate van ontvankelijkheid van de betreffende samenlevingen. De acceptatiebereidheid kan variëren van lijdzaam en willoos volgen tot verwerping en verzet. Acculturatie vanuit een dominante naar een non-dominante cultuur, met behulp van machtsuitoefening of geweld, betekent een ingrijpende versterking van het subtiele culturele netwerk van de non-dominante samenleving.

Niet zelden wordt in een cultureel dominante samenleving de overtuiging van de volmaaktheid van haar specifieke opvatting over mens en werkelijkheid zó overheersend, dat men anderen daarvan deelgenoot denkt te moeten maken. Soms door overreding en overtuiging, maar niet zelden door middel van machtsuitoefening en geweld.

Macht, als macht van mensen over mensen.

De geschiedenis van de mensheid kent deze culturele confrontaties als gevolg van acculturatie.

De transformatie van een mensconceptie in het uiterste westen van Eurazië tijdens en na het Romeinse Rijk en de arabisering en islamisering van het Midden Oosten, Centraal Azië en het noordelijk deel van Afrika getuigen daarvan.

Ook de introductie van het boeddhisme tijdens de T'ang-dynastie in het oude China is een voorbeeld.

De laatste eeuwen is de mensheid getuige van een culturele penetratie van de westerse wereld in niet-westerse samenlevingen.

De ontdekkingsreizen van de vijftiende en zestiende eeuw legden de basis voor een periode van Europese koloniale do-

minantie. In haar vestigingskoloniën werd de oorspronkelijke bevolking verdrongen, terwijl West-Europese landen in hun exploitatiekoloniën de baas speelden.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog beloofden leiders van de westerse wereld in het Atlantic Charter het zelfbeschikkingsrecht aan de bevolking van hun koloniale gebieden. Daarom betekende het einde van de Tweede Wereldoorlog ook het begin van een proces van politieke dekolonisatie. Een fase die nu is overgegaan in een proces van culturele dekolonisatie waarbij de mensheid opnieuw wordt geconfronteerd met conflicterende culturele transformatieprocessen.

Een oud Chinees gezegde luidt: 'We zien de dingen niet zoals ze zijn, we zien ze zoals we zelf zijn.'

Mensen met een verschillende culturele achtergrond benaderen de werkelijkheid vanuit verschillende werkelijkheidspercepties.

Een werkelijkheid wordt daarmee een cultureel bepaalde conceptie. Vanuit dit perspectief wordt invoelbaar dat mensen levend in een andere cultuur anders 'denken en doen'. Hetzelfde is elders anders!

Voor ieder mens is zijn cultuur met haar unieke culturele kernwaarden de allesbeheersende factor in zijn denken, doen, gedrag en handelen.

Het antwoord op de vraag: waarom denk ik zoals ik denk en waarom doe ik zoals ik doe, luidt dan ook: mensen verschillen omdat hun culturen verschillen.

Hoofdstuk II. VAN WORDEN TOT ZIJN

1. De wording van het leven

Wetenschap tracht op een rationele wijze kennis te verwerven in een poging de door de mens ervaren werkelijkheid te doorgronden én te verklaren. De uitkomsten van dit wetenschappelijk onderzoek moeten toetsbaar, weerlegbaar én reproduceerbaar zijn. Het leggen van verbanden speelt in het wetenschappelijk onderzoek een belangrijke rol, evenals de causaliteit.

Dat geldt ook voor het wetenschappelijk onderzoek naar de oorsprong van het leven. In het bijzonder bij de wetenschappelijke zoektocht naar de transitie 'van niet-leven naar leven'.

De hypothese luidt dat het ontstaan van 'leven' een natuurlijk, evolutionair proces is van toenemende biochemische complexiteit. Het Miller-Urey-experiment uit 1952 laat zien dat aminozuren, als bouwstenen van eiwitten, kunnen worden gesynthetiseerd uit anorganische verbindingen. Daarbij werden de omstandigheden van de aarde van circa 4 miljard jaar geleden nagebootst in de gedaante van een 'oersoep', waarin dit transitieproces zich voltrok.

In 1967 ontwierp Bernal een ontwikkelingsmodel voor de overgang van niet-levende materie naar primitief leven, waarbij de nadruk werd gelegd op reproduceerbaarheid als basisprincipe van leven. Slechts dat wat zich kan voortplanten, leeft.

Het wetenschappelijk onderzoek naar de oorsprong van het leven staat niet stil. Recent heeft ook de NASA zich ge-

richt op het wetenschappelijk onderzoek naar het ontstaan van het leven. Ook daarbij ligt de focus op de moleculaire basis van het leven, en de nadruk op de complexiteit van de eiwitstructuren, de stofwisseling en de energievoorziening daarvan.

Het meest in het oog springende aspect van dit wetenschappelijk onderzoek is echter de conclusie dat alle chemische benodigdheden van de transmissie 'van dood naar leven' afkomstig zijn uit de ons omringende interstellaire ruimte van onze planeet.

Aan het principe van de evolutie wordt wetenschappelijk niet meer getwijfeld. De wetenschap toont aan dat het leven op aarde afkomstig is van sterrenstof, dat onder invloed van uiterst complexe chemische processen zich evolutionair heeft ontwikkeld van levenloze tot levende materie. 'Leven' dat in staat is zich voort te planten.

In 1953 werd de moleculaire structuur van het DNA van de mens ontcijferd. Daarmee werd de bewijsvoering versterkt dat ook wijzelf deel uitmaken van de aardse biodiversiteit en een onmiskenbare verwantschap vertonen met de Afrikaanse 'oermoeder', en met mensapen en mensachtigen. De huidige 'onthaarde' tweebeenige primate, de 'Homo Sapiens,' de denkende mens, waarmee wij onszelf plegen aan te duiden, heeft een spectaculaire evolutie doorgemaakt.

2. De wording van de mens

Dit wetenschappelijk onderzoek richt zich op het verkrijgen van inzicht in het evolutionaire proces van de wording van de mens. Daarbij wordt de nadruk gelegd op het ontcijferen

van de tijdlijn van het geslacht Homo. Dat gebeurt o.a. met behulp van dateringstechnieken van fossiele botresten en moleculair onderzoek van het DNA. Met dit onderzoek wordt de reconstructie van de evolutie van de mens verhelderd.

Dat in dit miljoenen jaren vergende evolutieproces geen sprake is geweest van een strakke lineaire opeenvolging van de verschillende fasen, wordt steeds duidelijker. Veeleer moet worden gedacht aan een geleidelijk proces van natuurlijke selectie, genetische en anatomische aanpassingen, doodlopende ontwikkelingslijnen en van snelle en doeltreffende aanpassingen van de mens aan veranderende natuurlijke omstandigheden.

Veel anatomische veranderingen die zich in de loop van miljoenen jaren in het leven van het geslacht Homo hebben voorgedaan, worden steeds vaker in verband gebracht met klimatologische veranderingen die zich op onze planeet hebben voltrokken.

Ongeveer 1,6 miljoen jaar geleden had o.a. in Afrika een ingrijpende klimaatsverandering plaats: een verdrogingsproces. Regenwouden maakten plaats voor savannen. Dat bevorderde een verandering in het 'genre de vie' van de toenmalige bewoners en manifesteerde zich in een reeks ingrijpende anatomische aanpassingen in hun bewegingsapparaat.

In hun voedselvoorziening werd het verzamelen van voedsel aangevuld met de opbrengst van de jacht. Dat impliceerde dat vlees als voedingsbron steeds belangrijker werd waardoor hun hersencapaciteit in omvang en intelligentie toenam. Dat was een grote stap voorwaarts in de evolutie van de mensachtigen, zoals van de Homo habilis.

In de tijdlijn van het geslacht Homo volgde daarop de Homo erectus. Daaruit evolueerde de Homo heidelbergensis, als voorloper van de Neanderthaler en de Denisovamens, de vroege Homo Sapiens.

De bakermat van deze vroege Homo Sapiens lag in Afrika, zo'n 300 000 jaar geleden. Wellicht in een groter gebied dan de bekende Riff-vallei. Vanuit Afrika hebben zij zich migrerend over andere continenten verspreid. Daarbij was geen sprake van een gerichte migratie, maar van het zwervend zoeken naar voedselbronnen. Als de bevolkingsdruk te groot werd voor het draagvermogen van hun natuurlijke omgeving, werd een nieuw territorium gezocht en in gebruik genomen.

In dit tienduizenden jaren vergende migratieproces heeft deze vroege mens gebruik kunnen maken van landbruggen, die ontstonden door de dalende zeespiegel tijdens de koudere periodes in de geschiedenis van de aarde.

Toen begon deze vroege homo sapiens - de Neanderthaler en de Denisovamens - wellicht aan zijn zoektocht naar een antwoord op de vraag: 'Wie ben ik en waarom ben ik hier?'

3. De homo sapiens

In 1924 vond men in een kalksteengroeve in zuidelijk Afrika een vrijwel volledig skelet van een kind. Uit de stand van het achterhoofdsgevat kon men afleiden dat het rechtop had gelopen. Deze Australopithecus africanus was zeker drie à vier miljoen jaren oud.

Johanesson ontdekte in de Afardepressie in Ethiopië eenzelfde skelet, de Australopithecus afarensis 'Lucy', van onge-

veer dezelfde ouderdom, terwijl Leaky in de jaren zestig van de vorige eeuw in de Grote Riff Valley van Oost-Afrika bij het Turkanameer soortgelijke vondsten deed.

Ook langs de oevers van de Omo rivier, op de grens van Ethiopië en Kenia, werden dergelijke resten aangetroffen. Afrika werd daarmee als bakermat van de mensheid erkend.

De speurtocht naar de oorsprong en de evolutie van de mens kent een bewogen geschiedenis, omdat dit wetenschappelijk onderzoek omgeven is door interpretatieverschillen, speculaties, twijfel en discussie.

Kennelijk is de huidige moderne mens, de Homo Sapiens, de enige overlevende van het geslacht Homo, die zich dankzij genetische mutaties heeft weten aan te passen aan veranderende natuurlijke omstandigheden.

Archeologische vondsten van schedels en botresten en een nauwkeurige analyse van de ontwikkeling in het maken en het gebruik van werktuigen getuigen daarvan. De verbeterde technieken van de ouderdomsbepaling en het recente vergelijkende mitochondriale DNA-onderzoek hebben een doorbraak veroorzaakt in de bewijsvoering.

De genetische erfenis van alle nu levende mensen blijkt te kunnen worden herleid tot één Afrikaanse oermoeder.

Het speuren naar de oorsprong van de mens is niet slechts biologisch-antropologisch interessant, het is ook geografisch van belang. Door verschillende archeologische vindplaatsen met elkaar te verbinden kan een beeld worden opgebouwd van de verspreiding van de verschillende menstypen over de aarde en de routes die zij daarbij hebben gevolgd.

Bij deze migraties hebben de voortdurend veranderende klimatologische omstandigheden een belangrijke rol ge-